

**Rijden onder invloed in Noord-Nederland,
1997-1998**

M.P.M. Mathijssen

Rijden onder invloed in Noord-Nederland, 1997-1998

Ontwikkeling van het alcoholgebruik door automobilisten in weekendnachten

R-98-62

M.P.M. Mathijssen

Leidschendam, 1999

Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid SWOV

Documentbeschrijving

Rapportnummer:	R-98-62
Titel:	Rijden onder invloed in Noord-Nederland, 1997-1998
Ondertitel:	Ontwikkeling van het alcoholgebruik door automobilisten in weekendnachten
Auteur(s):	M.P.M. Mathijssen
Onderzoeksmanager:	Mr. P. Wesemann
Projectnummer SWOV:	52.648
Opdrachtgever:	Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Directie Noord-Nederland
Trefwoord(en):	Drunkenness, driver, night, blood alcohol content, weekend, police, woman, man, age, surveillance, enforcement (law), publicity, legislation, behaviour, Netherlands.
Projectinhoud:	Dit rapport doet verslag van onderzoek naar het alcoholgebruik van automobilisten in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe, in vrijdag- en zaterdagnachten van het najaar van 1998.
Aantal pagina's:	27
Prijs:	f 17,50
Uitgave:	SWOV, Leidschendam, 1999

Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid SWOV
Postbus 1090
2260 BB Leidschendam
Telefoon 070-3209323
Telefax 070-3201261

Inhoud

1.	<i>Inleiding</i>	5
2.	<i>Opzet en uitvoering van het onderzoek</i>	8
2.1.	Opzet	8
2.2.	Steekproef	8
2.3.	Uitvoering	9
2.4.	Statistische analyse	9
3.	<i>Resultaten van het onderzoek</i>	10
3.1.	Alcoholgebruik in Noord-Nederland naar provincie	10
3.2.	Alcoholgebruik naar weekendnacht en onderzoeksgebied	11
3.3.	Alcoholgebruik naar weekendnacht en tijdstip	11
3.4.	Alcoholgebruik naar geslacht en leeftijd	11
3.5.	Herkomst van overtredders	12
3.6.	Enquêteresultaten	13
4.	<i>Conclusies en aanbevelingen</i>	15
4.1.	Conclusies	15
4.2.	Aanbevelingen	15
	<i>Bijlage 1 Enquêteformulier</i>	17
	<i>Bijlage 2 Toelichting WPM-analyse</i>	19
	<i>Bijlage 3 Tabellen 1 t/m 6</i>	21

1. Inleiding

In het najaar van 1998 heeft de SWOV, in nauwe samenwerking met de politieregio's Groningen, Friesland en Drenthe, het alcoholgebruik van automobilisten in Noord-Nederland geïnventariseerd.

Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van de "Regioproef Alcohol en Verkeer", die begin 1999 in de drie noordelijke provincies van start gaat om de bestrijding van rijden onder invloed een nieuwe impuls te geven. De proef wordt uitgevoerd in een samenwerkingsverband van:

- Stichting Zelfregulering Alcoholbranche (STiZA);
- Koninklijk Nederlands Vervoer (KNV) Taxi;
- Adviescommissie Verkeer van de Raad van Hoofdcommissarissen;
- Vereniging Veilig Verkeer Nederland (VVN);
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat.

Voorafgaand aan de start van de proef moest in de drie noordelijke provincies Groningen, Friesland en Drenthe de Ausgangssituatie met betrekking tot het rijden onder invloed worden vastgelegd. Met behulp van vervolgmetingen kunnen dan de effecten van de experimentele behandeling op het drinkgedrag van automobilisten worden bepaald. Voor het bepalen van die effecten zijn ook metingen nodig in een nader te bepalen controlegebied met een ongewijzigd alcohol-verkeersbeleid (bijv. de rest van Nederland of bepaalde provincies). Aangenomen wordt dat gegevens over een controlegebied verkregen kunnen worden uit landelijk of regionaal gefinancierd rij- en drinkgewoontenonderzoek.

Om eventueel reeds bestaande trends op het spoor te komen worden de resultaten van het onderzoek in 1998 vergeleken met de resultaten van het onderzoek in 1997 (en waar relevant met resultaten uit eerdere jaren).

Voor de provincie Friesland is de Ausgangssituatie (in het najaar van 1998) vastgelegd via metingen in het kader van het SWOV-onderzoek "Vervolg meet- en evaluatieprogramma politietoezicht in het Noorden, deel II" (in opdracht van de Adviesdienst Verkeer en Vervoer van Rijkswaterstaat).

In de provincies Groningen en Drenthe zijn metingen van het alcoholgebruik verricht in opdracht van de Directie Noord-Nederland van Rijkswaterstaat. In alle drie de noordelijke provincies zijn de metingen op uniforme wijze uitgevoerd, zodat eventuele provinciale verschillen in niveau en ontwikkeling van het rijden onder invloed betrouwbaar kunnen worden vastgesteld.

Het nauwkeurig volgen van ontwikkelingen in het alcoholgebruik in het verkeer is voor het beleid van wezenlijk belang, omdat een relatief kleine toename van het rijden onder invloed al ernstige gevolgen voor de verkeersveiligheid kan hebben. Gegevens over eventuele speciale probleemgroepen en -gebieden kunnen worden gebruikt bij het opzetten van toezicht- en voorlichtingscampagnes rond alcoholgebruik in het verkeer.

Alcoholgebruik in het verkeer heeft een sterk negatieve invloed op de ongevalskans en de ernst van het letsel. Geen enkele andere enkelvoudige factor is als ongevalsoorzaak zo belangrijk als alcoholgebruik. Bestrijding van alcohol in het verkeer is dan ook terecht een speerpunt in het verkeersveiligheidsbeleid. En er is reden om de aandacht niet te laten verslappen:

na een sterke vermindering van het rijden onder invloed in Nederland vanaf het midden van de jaren tachtig was er in de eerste helft van de jaren negentig weer sprake van een geleidelijke toename. In 1991 was in weekendnachten 3,9% van de Nederlandse automobilisten onder invloed, in 1992 4,0%, in 1993 4,2% en in 1994 zelfs 4,9%. Daarna is het alcoholgebruik weer geleidelijk afgenomen: 4,7% overtreders in 1995, 4,4% in 1996 en 4,3% in 1997. Deze daling viel samen met een geleidelijke toename van het politie-toezicht.

Veranderingen in het alcoholgebruik van verkeersdeelnemers en daarmee samenhangende veranderingen in de verkeersveiligheid zijn in Nederland alleen door middel van gedragsmetingen binnen redelijke termijn te detecteren. Ongevallengegevens lenen zich minder goed voor dit doel; zij zijn niet alleen onvolledig maar ook in hoge mate onbetrouwbaar. Ook enquêtegegevens zijn voor het vaststellen van alcoholgebruik door automobilisten minder goed bruikbaar, omdat mensen nu eenmaal niet erg betrouwbaar rapporteren over hun eigen gedrag, zeker niet als er min of meer een taboe op dat gedrag rust. Men is dan sterk geneigd sociaal wenselijke antwoorden te geven. Bij vroeger rij- en drinkgewoontenonderzoek onderzocht de SWOV gelijktijdig beweerd en feitelijk gedrag; de discrepanties tussen beide waren vaak zeer groot.

Sinds 1970 voert de SWOV in nauwe samenwerking met de politie bijna elk jaar een onderzoek uit naar het alcoholgebruik van de Nederlandse automobilisten: het onderzoek 'Rij- en drinkgewoonten'. Dit is een zogenaamd standaardonderzoek, dat het mogelijk maakt ontwikkelingen in het alcoholgebruik van automobilisten van jaar tot jaar op de voet te volgen. De metingen worden uitgevoerd in vrijdag- en zaterdagnachten in het najaar. De onderzoekspopulatie (automobilisten) en de onderzoekstijdstippen (weekendnachten) zijn indertijd uitgekozen op grond van hun grote bijdrage aan de alcoholonveiligheid. Bij tweederde van de geregistreerde alcoholongevallen in Nederland is het een automobilist die alcohol heeft gebruikt. En in weekendnachten gebeuren relatief veel alcoholongevallen: de vrijdag- en zaterdagnacht, die 7% van de totale week uitmaken, nemen meer dan een kwart van de geregistreerde alcoholongevallen voor hun rekening. Andere perioden van de week met een relatief grote alcoholonveiligheid zijn de donderdagnacht, de vrijdag-, en zaterdagavond, en de zondagochtend, -avond en -nacht: bijna 40% van de ernstig gewonde alcoholslachtoffers in 21% van de week.

Het onderzoek heeft een unieke tijdreeks gegevens over het alcoholgebruik van Nederlandse automobilisten opgeleverd. Die gegevens zijn zowel voor landelijk als regionaal verkeersveiligheidsbeleid van belang. Behalve in schriftelijke verslagen aan de landelijke en regionale opdrachtgevers worden de resultaten ook opgenomen in BIS-V, het geautomatiseerde Beleids-InformatieSysteem over ontwikkelingen in een aantal belangrijke aandachtsgebieden voor het verkeersveiligheidsbeleid.

Door de grote omvang van de steekproef zijn betrouwbare uitspraken mogelijk over ontwikkelingen in het alcoholgebruik, niet alleen op landelijk, maar ook op provinciaal niveau.

De feitelijke uitvoering van het onderzoek gebeurt door controleteams van de politie, volgens richtlijnen die de SWOV heeft opgesteld. Zonder de medewerking van de politie zou het huidige onderzoek niet mogelijk zijn. De

SWOV is de politie dan ook dankbaar voor haar medewerking, en voor het enthousiasme en de zorgvuldigheid waarmee de metingen steeds opnieuw worden uitgevoerd.

Naast de metingen van het alcoholgebruik van automobilisten voert de SWOV sinds 1993 een korte enquête uit onder de contactpersonen bij de politie. Die is bedoeld om enig inzicht te krijgen in de aard en omvang van het politietoezicht en in eventuele veranderingen daarin. De vragenlijst is als *Bijlage 1* in dit verslag opgenomen.

2. Opzet en uitvoering van het onderzoek

2.1. Opzet

Het onderzoek naar het alcoholgebruik van automobilisten in Noord-Nederland is, zowel in 1997 als 1998, per provincie uitgevoerd door zes controleteams van de politie, zo goed mogelijk verdeeld naar urbanisatiegraad en geografisch gebied.

In 1998 zijn de metingen (in 18 onderzoeksgebieden) uitgevoerd in de periode van 18 september tot 28 november.

Elk politieteam voert in principe per avond/nacht alcoholcontroles uit op zes verschillende locaties, die in overleg met de SWOV zijn uitgekozen. Op iedere locatie wordt drie kwartier achtereen gecontroleerd, waarna het team zich verplaatst naar de volgende locatie. In 1998 zijn in de stad Groningen, in Sneek en in Meppel slechts op vier locaties metingen uitgevoerd, omdat het onderzoek naar alcoholgebruik daar werd gecombineerd met onderzoek naar drugs- en medicijngebruik. Op de eerste en vierde locatie in die onderzoeksgebieden is anderhalf uur achtereen gemeten. Hiervoor is gekozen, omdat de verplaatsing van de onderzoeksruimte voor het drugs- en medicijnenonderzoek wat extra tijd vergde. Het onderzoek naar drugs- en medicijngebruik in Noord-Nederland maakte deel uit van een landelijk onderzoek, waarover de SWOV apart zal rapporteren.

Bij de alcoholcontroles houdt de politie willekeurige automobilisten staande, die een blaastest moeten afleggen op een draagbare elektronische ademtester. Bij het onderzoek wordt gebruik gemaakt van testers met cijfermatige uitlezing van een exact BAG-promillage (BAG = bloedalcoholgehalte; de wettelijke BAG-limiet ligt in Nederland op 0,5 promille). De testers die in 1998 zijn gebruikt, zijn van het fabrikaat Dräger, type Alcotest 7410 Plus. Voor het gebruik van deze testers heeft het Gerechtelijk Laboratorium van het Ministerie van Justitie toestemming verleend.

Van elke geteste automobilist registreert de politie het geslacht, de leeftijd en de uitslag van de test. Van overtreders die op het politiebureau de adem-analyse voor bewijsdoeleinden moeten ondergaan, registreert de politie bovendien de herkomst (dat wil zeggen de plaats waar zij alcohol hebben gebruikt: horecagelegenheid, sportkantine, bezoek of feestje, werk of thuis).

2.2. Steekproef

In vergelijking met 1997 is in 1998 één kleine verandering aangebracht in de steekproef van Noord-Nederlandse onderzoeksgebieden. In verband met een nieuwe indeling in districten van de politieregio Friesland is het oude onderzoeksgebied Bolsward e.o. vervangen door het nieuwe gebied Harlingen e.o. Voor het vaststellen van de BAG-verdeling in Noord-Nederland is de steekproef gewogen op basis van de bevolkingsaantallen van de drie afzonderlijke provincies.

2.3. Uitvoering

De 18 controleteams van de politie hebben in het najaar van 1998 in Noord-Nederland 5.533 willekeurige automobilisten staande gehouden en getest: 2.073 in Groningen, 1.515 in Friesland en 1.945 in Drenthe.

De metingen in Leeuwarden zijn onvoldoende zorgvuldig uitgevoerd, hetgeen ertoe leidde dat slechts 139 automobilisten zijn gecontroleerd (tegen 300 in 1997). Het gewicht van Leeuwarden in de Friese steekproef van 1998 zou daardoor zonder correctie veel te gering zijn. Daarom is besloten de steekproef van Leeuwarden door verdubbeling op te hogen tot 278 waarnemingen. In Assen zijn de metingen op één locatie vervallen; hiervoor is gecorrigeerd door de overeenkomstige gegevens uit 1997 (22 records) aan de steekproef van 1998 toe te voegen. Na deze correcties kwam de totale steekproefomvang voor Noord-Nederland in 1998 op 5.694 records - 737 records meer dan in 1997.

2.4. Statistische analyse

De BAG-waarden van de automobilisten zijn ten behoeve van de analyse ingedeeld in vijf klassen:

1. < 0,2 promille (niet-drinkers);
2. 0,2-0,5 promille (lichte drinkers);
3. 0,5-0,8 promille (lichte overtreders);
4. 0,8-1,3 promille (zwaardere overtreders);
5. \geq 1,3 promille (zeer zware overtreders).

De indeling in een BAG-klasse gebeurt in principe op basis van de uitslag van de ademtest op straat. Bij de automobilisten die op het politiebureau een ademanalyse voor bewijsdoeleinden hebben ondergaan, is het op straat gemeten BAG waar nodig gecorrigeerd. De uitslag van de ademanalyse wordt daartoe eerst ontdaan van zijn correctiefactor. Vervolgens wordt daar een waarde bij opgeteld om te corrigeren voor de afbraak van alcohol in het tijdsbestek tussen de ademtest op straat en de ademanalyse op het bureau. De gemiddelde afbraak bedraagt 0,15 promille per uur.

De verzamelde gegevens zijn geanalyseerd met behulp van het log-lineaire analyseprogramma WPM (Weighted Poisson Model). Met behulp daarvan wordt nagegaan of er in het alcoholgebruik van de bestuurders verschillen bestaan naar jaar, gebied, dag en tijdstip, geslacht en leeftijd. In *Bijlage 2* wordt een korte toelichting gegeven op deze analysemethode.

In het kader van dit onderzoek is tweezijdig getoetst op 5%-niveau: voor een significant effect moet de χ^2 -waarde groter zijn dan 3.84 bij één vrijheidsgraad; de Z-waarde moet groter zijn dan 1.96.

3. Resultaten van het onderzoek

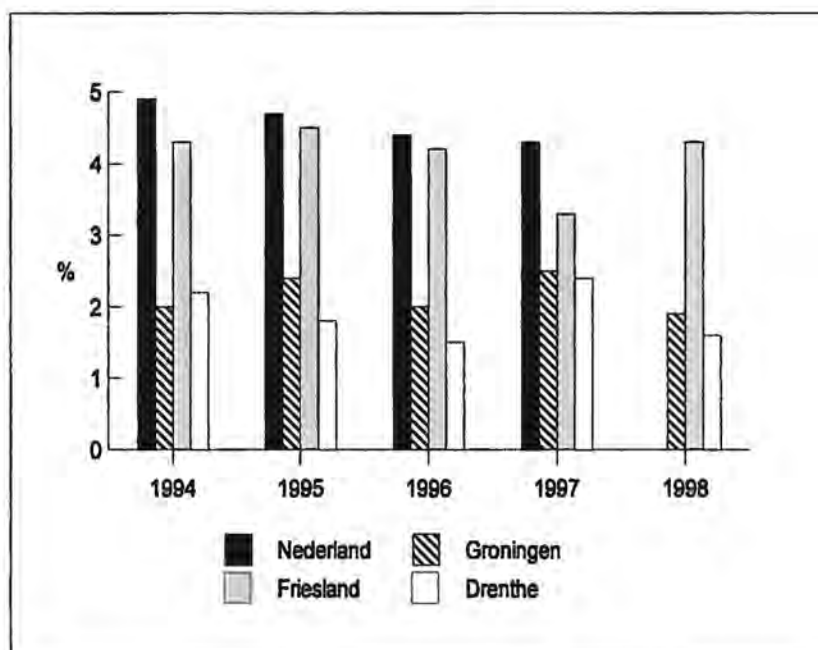
De resultaten van het onderzoek naar het alcoholgebruik van automobilisten in Noord-Nederland worden in dit hoofdstuk besproken aan de hand van de *Tabellen 1 t/m 6 uit Bijlage 3*. De resultaten van 1998 worden steeds vergeleken met de Noord-Nederlandse en landelijke resultaten van 1997.

3.1. Het alcoholgebruik in Noord-Nederland naar provincie (tabel 1)

In 1998 zijn in Noord-Nederland iets minder drinkers ($BAG \geq 0,2\text{‰}$) aangetroffen dan in 1997: respectievelijk 6,9% en 7,5%. Dit verschil is niet significant. Het aandeel overtreders ($BAG \geq 0,5\text{‰}$) is vrijwel gelijk gebleven: 2,7% in 1998 tegen 2,8% in 1997. Ook in de BAG-verdeling van de overtreders zijn geen significante veranderingen opgetreden.

In *Afbeelding 1* is de ontwikkeling van het aandeel overtreders in heel Nederland en in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe sinds 1994 weergegeven. Er is in te zien, dat de situatie in Groningen en Drenthe steeds aanzienlijk gunstiger was dan de landelijke situatie. Het beeld voor Friesland week weinig af van het landelijke beeld, behalve in 1997. Nu de Friese gegevens over 1998 bekend zijn, kan worden geconcludeerd dat de daling van het alcoholgebruik in 1997 waarschijnlijk een toevallige gunstige uitschieter was en niet het begin van een gunstiger trend.

Het landelijke beeld voor 1998 is nog niet bekend, maar het is niet te verwachten, dat dat sterk zal afwijken van het beeld in 1997.

Afbeelding 1. *Ontwikkeling van het aandeel rijders onder invloed in Nederland en de provincies Groningen, Friesland en Drenthe, 1994-1998.*

3.2. Alcoholgebruik naar weekendnacht en onderzoeksgebied (tabel 2)

Als we het rijden onder invloed in Noord-Nederland per weekendnacht bezien, blijkt dat het aandeel overtredders in de vrijdagnacht wat groter is dan in de zaterdagnacht: in 1998 respectievelijk 3,3% en 2,2%. In heel Nederland zijn de afgelopen jaren eveneens meer overtredders aangetroffen in de vrijdagnacht dan in de zaterdagnacht: in 1997 was in de vrijdagnacht 5,0% in overtredding, tegen 3,7% in de zaterdagnacht.

In vergelijking met 1997 is het rijden onder invloed in 1998 het sterkst toegenomen in de Friese onderzoeksgebieden Leeuwarden, Drachten en Dokkum e.o. (van 3,5% tot 5,7%). Tussen 1996 en 1997 was juist in die gebieden het rijden onder invloed afgenomen (van 5,5% tot 3,5%). In het nieuwe Friese onderzoeksgebied Harlingen e.o. was het aandeel overtredders (0,5% in 1998) aanzienlijk kleiner dan in het oude onderzoeksgebied Bolsward e.o. (4,6% in 1997).

De sterkste daling van het rijden onder invloed is in 1998 opgetreden in de Groningse onderzoeksgebieden Veendam e.o. en Uithuizen e.o. en de Drentse onderzoeksgebieden Meppel en Emmen e.o.

3.3. Alcoholgebruik naar weekendnacht en tijdstip (tabel 3)

Naarmate het later in de nacht wordt, neemt het aandeel overtredders in het algemeen toe, in de vrijdagnacht nog wat sterker dan in de zaterdagnacht. Dit verschijnsel heeft zich de afgelopen jaren ook in Noord-Nederland voorgedaan. In 1998 was in de vrijdagnacht na 2.00 uur 7,7% van de bestuurders in overtredding (in 1997 zelfs 9,2%).

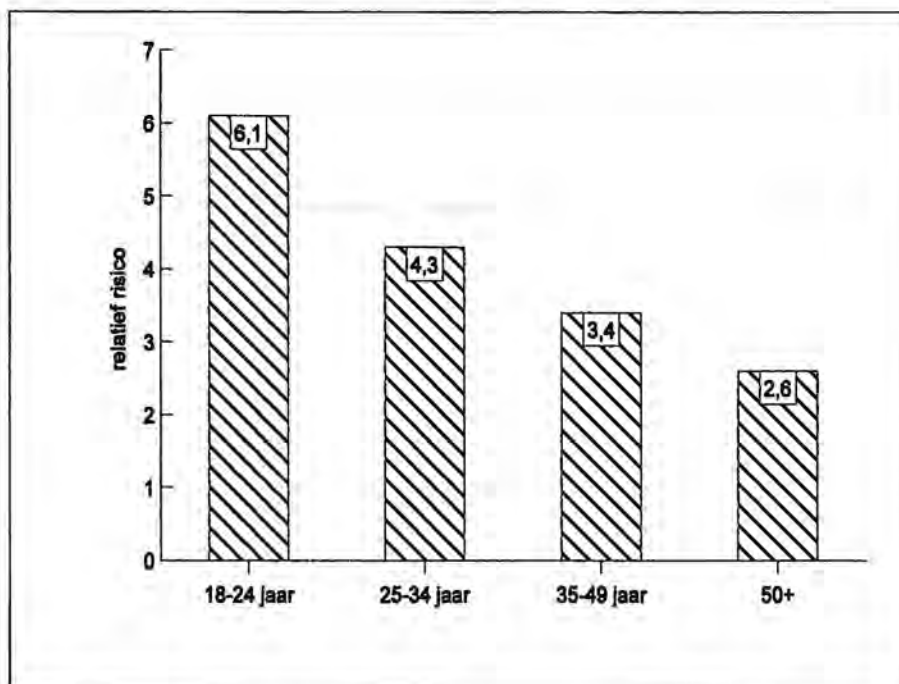
En hoewel het verkeersaanbod sterk afneemt naarmate het later wordt, zijn er na middernacht ook in absolute zin meer overtredders op de weg dan voor middernacht. Dat betekent onder andere, dat politietoezicht (in het weekend) na middernacht het meeste effect kan sorteren.

3.4. Alcoholgebruik naar geslacht en leeftijd (tabel 4)

Mannen rijden in het algemeen vaker onder invloed dan vrouwen. Ook in Noord-Nederland was dat in de afgelopen jaren steeds het geval. In 1998 was 3,6% van de mannen in overtredding, tegen 0,8% van de vrouwen. Het verschil was daarmee wat (maar niet significant) groter dan in 1997, toen 3,4% van de mannen en 1,0% van de vrouwen in overtredding was.

In heel Nederland was in 1997 5,0% van de mannen in overtredding en 2,6% van de vrouwen.

Bij de Noord-Nederlandse mannen zijn in 1998, evenals in voorgaande jaren, de minste overtredders aangetroffen in de leeftijdsgroepen onder de 25 en boven de 50 jaar. De meeste overtredders zijn in 1997 en 1998 aangetroffen in de leeftijdsgroep van 25 t/m 34 jaar, waar in voorgaande jaren met name de leeftijdsgroep van 35 t/m 49 er ongunstig uitsprong. Het zwaartepunt in het rijden onder invloed lijkt zich daarmee geleidelijk te verplaatsen van mannen van middelbare leeftijd naar jongere mannen. Dit verschijnsel doet zich overigens ook in de rest van Nederland voor. Dat is een zorgelijke ontwikkeling, omdat de ongevalsrisico's na alcoholgebruik sterker toenemen naarmate een bestuurder jonger is (zie *Afbeelding 2*).

Afbeelding 2. Verhoging van het ongevalsrisico van mannelijke automobilisten bij een BAG > 0,5‰ per leeftijdsklasse (berekend op basis van gegevens over 1996 en 1997; risico bij BAG < 0,5‰ = 1).

Daar komt nog bij, dat jonge bestuurders ook in nuchtere toestand al een veel grotere kans op een ongeval hebben dan oudere bestuurders. Deze combinatie van factoren leidde de afgelopen jaren tot een sterke oververtegenwoordiging van mannen van 18 t/m 24 jaar in de slachtoffers van alcoholongevallen in Nederland. In 1997 behoorde 22% van alle overleden en in het ziekenhuis opgenomen slachtoffers van alcoholongevallen tot deze categorie, die slechts 5% van de Nederlandse bevolking uitmaakt.

Onder de vrouwelijke bestuurders zijn in Noord-Nederland in 1998, evenals in 1997, alleen overtreders aangetroffen in de leeftijdsklassen van 25 jaar en ouder.

In 1997 was 69% van alle geteste bestuurders in Noord-Nederland van het mannelijk geslacht, tegen 72% in 1997. In heel Nederland bedroeg het aandeel mannelijke bestuurders in 1997 eveneens 72%.

3.5. Herkomst van overtreders (tabel 5 en 6)

De herkomst van overtreders wordt geregistreerd vanaf een BAG van 0,7 promille. Dat is de ondergrens waarbij een automobilist wordt overgebracht naar het bureau om de ademanalyse voor bewijsdoeleinden te ondergaan. De herkomstverdeling van de 97 bestuurders die in 1998 in Noord-Nederland een BAG ≥ 0,7 promille hadden, is als volgt:

- horecagelegenheid (bar, café, restaurant, disco) 48%
- bezoek/feestje 19%
- werk/thuis 23%
- sportkantine 3%
- overig/onbekend 7%

Het aandeel van horeca- en sportkantinebezoekers (51%) was daarmee wat kleiner dan in 1997 (59%), maar die afname kan vrijwel geheel verklaard worden uit de toename van het aandeel overtreders van wie de herkomst niet bekend (d.w.z. niet geregistreerd) is. Ook in de rest van Nederland blijkt steeds circa 60% van alle overtreders uit een horecagelegenheid of sportkantine te komen.

Opvallend - zij het wellicht niet verrassend - is het feit dat het aandeel van horecabezoekers sterk toeneemt naarmate het BAG van de overtreders hoger is.

Verder blijkt in het algemeen het aandeel van horecabezoekers groter te zijn naarmate de overtreders jonger zijn. Voor Noord-Nederland is dat beeld per jaar bezien niet zo duidelijk (door toevalsfluctuaties vanwege de kleine absolute aantallen), maar voor 1997 en 1998 tezamen wel.

3.6. Enquêteresultaten

Ook in 1998 heeft de SWOV weer een korte telefonische enquête uitgevoerd onder de politiecoördinatoren van het SWOV-onderzoek. De enquête is bedoeld om een globale indruk te krijgen van het toezichtniveau en van de aard van het toezicht. De enquêteresultaten komen voor de drie noordelijke provincies op het volgende neer:

- In Groningen stond het politietoezicht op alcoholgebruik in 1998 op een relatief hoog niveau. In alle zes onderzoeksgebieden zijn geplande aselechte alcoholcontroles met wat grotere teams uitgevoerd, in frequentie variërend van gemiddeld eens in de drie maanden tot bijna tweemaal per maand. In vijf van de zes onderzoeksgebieden werd bovendien frequent aselekt gecontroleerd door surveillanceteams, met name tijdens de nachtelijke uren. Alcoholcontrole bij ongevallen vond nog maar in één onderzoeksgebied systematisch plaats, namelijk in Zuidhorn/Leek. In 1997 was het aantal geteste bestuurders bij ongevallen daar ook al toegenomen. Het resultaat: in 1996 werden 15 overtreders betrapt, in 1997 30 en in 1998 43. In de overige onderzoeksgebieden werden betrokkenen bij ongevallen nog voornamelijk getest bij voorafgaande verdenking van alcoholgebruik (ondanks een politierichtlijn die systematisch testen voorschrijft). Al met al lijkt het toezichtniveau in Groningen in 1998 ongeveer op hetzelfde peil gebleven te zijn als in 1997.

- In Friesland is het projectmatige aselechte politietoezicht op alcoholgebruik tussen 1997 en 1998 afgenomen. Werden in 1997 per onderzoeksgebied nog gemiddeld zes geplande controles met wat grotere teams uitgevoerd, in 1998 waren dat er nog maar gemiddeld drie. Een reden die de politiecoördinatoren in de onderzoeksgebieden daarvoor noemden, was het reorganisatieproces waarin de Politie Friesland in 1998 verkeerde. Kleinschalige aselechte controle door surveillanceteams is in sommige onderzoeksgebieden toegenomen, maar in andere afgenomen. Per saldo lijkt er op dit punt voor heel Friesland weinig veranderd te zijn. In twee van de zes onderzoeksgebieden was in 1998 sprake van frequente kleinschalige controles (vrijwel elke nacht), in drie gebieden vonden zulke controles meer incidenteel plaats (voornamelijk in weekendnachten) en in één gebied werden ze in het geheel niet uitgevoerd.

Alcoholcontrole bij ongevallen gebeurde in 1998 in twee van de zes gebieden min of meer systematisch, in de overige voornamelijk bij voorafgaande verdenking van alcoholgebruik.

- In Drenthe worden traditioneel weinig geplande aselecte alcoholcontroles met grotere teams uitgevoerd: gemiddeld per onderzoeksgebied niet meer dan drie per jaar. Ook in 1998 was dat weer het geval.

Het zwaartepunt in het toezicht ligt in Drenthe bij frequente kleinschalige alcoholcontroles door surveillanceteams. Met name in het district Noord lijkt daar echter enigszins de klad in te komen. In 1998 werden circa 30% minder bestuurders gecontroleerd dan in 1997 (respectievelijk 7.000 en 10.000). Als reden voor die afname noemde de politiecoördinator van district Noord het feit dat in Noord-Nederland geen politietransacties mogelijk zijn, maar uitsluitend gemandateerde OM-transacties. Daardoor moet voor elke overtreder een uitgebreid en tijdrovend proces-verbaal worden opgemaakt, hetgeen ertoe kan leiden dat een surveillanceteam vrij lang niet beschikbaar is om te reageren op meldingen. Dat zou de animo voor alcoholcontrole in het district Noord hebben verminderd. Uit de drie andere districten heeft de SWOV dergelijke geluiden niet gehoord, maar er is ook niet expliciet naar gevraagd.

Alcoholcontrole bij ongevallen gebeurde in 1998 in alle zes onderzoeksgebieden voornamelijk bij voorafgaande verdenking van alcoholgebruik. Al met al lijkt het politietoezicht op alcoholgebruik in Drenthe in 1998 ongeveer gelijk gebleven te zijn, wat niet wegneemt dat het voor Nederlandse begrippen nog steeds op een vrij hoog niveau staat.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1. Conclusies

In Groningen en Drenthe wordt significant minder onder invloed gereden dan in Friesland en de rest van Nederland. Bovendien lijkt er in Groningen en Drenthe, anders dan in Friesland, sprake te zijn van een enigszins dalende tendens. Een mogelijke verklaring hiervoor is het relatief hoge niveau van politietoezicht in Groningen en Drenthe. Overigens is tussen 1997 en 1998 het toezichtniveau in Groningen en Drenthe ongeveer gelijk gebleven, maar in Friesland wat afgenomen.

Waar in het recente verleden de meeste overtreeders werden aangetroffen onder mannen van 35 t/m 49 jaar, is de laatste jaren een verschuiving van het probleem naar jongere bestuurders te zien: in Noord-Nederland nog vooral naar de leeftijdsklasse van 25 t/m 39 jaar, in de rest van Nederland ook al naar de leeftijdsklasse van 18 t/m 24 jaar. De ongevalsrisico's van de rijders onder invloed nemen daardoor nog verder toe.

Van de rijders onder invloed in weekendnachten komt een meerderheid (circa 60%) uit een horecagelegenheid of sportkantine, en het aandeel van deze herkomstcategorie neemt toe naarmate de bestuurders meer alcohol hebben gebruikt.

4.2. Aanbevelingen

Aangezien een meerderheid van de rijders onder invloed in Noord-Nederland, net als in de rest van Nederland, uit een horecagelegenheid of sportkantine komt, is het van belang dat in die sfeer maatregelen worden getroffen. Speciaal vervoer per bus of taxi kan een belangrijk middel zijn om te voorkomen dat aangeschoten jongeren zelf gaan rijden. Maar met name goedkoop busvervoer naar en van discotheken kan ook een schaduwzijde hebben, als het als alibi dient voor onverantwoord alcoholgebruik. Op die manier kunnen uitgaansgelegenheden een kweekvijver worden voor probleemdrinkers die later en/of elders - bij gebrek aan goedkoop alternatief vervoer - wel onder invloed achter het stuur kruipen. Daarom zijn bij maatregelen in de sfeer van alternatief vervoer tegelijkertijd ook maatregelen nodig in de sfeer van voorlichting over verantwoord drink- én schenkgedrag in uitgaansgelegenheden. Een onderdeel daarvan kan zijn, dat bezoekers van horecagelegenheden in de gelegenheid worden gesteld hun bloedalcoholgehalte te testen. Zo zou in café's en/of restaurants bij het aanbieden van de rekening ook een informatiekaartje over de mogelijke gevolgen van rijden onder invloed (ongevalskans, sancties bij betrapping door de politie) aangeboden kunnen worden. Via zo'n kaartje zou de klant ook een gratis ademtest kunnen worden aangeboden (bijvoorbeeld op een draagbare ademtester van een type dat is goedgekeurd voor gebruik door de politie).

Het effect van voorlichtingsacties in de horeca kan worden vergroot, als ze worden ondersteund door politietoezicht. Binnen- en buitenlandse onderzoeken hebben aangetoond, dat de grootste generaal-preventieve effecten zijn te verwachten van frequente aselechte alcoholcontroles met grotere teams. Als zulke controles worden geconcentreerd in weekendnachten,

kunnen ze bovendien een toegevoegde waarde hebben: het controleteam kan, wanneer dat nodig is, snel worden ingezet voor het bestrijden c.q. in de kiem smoren van openbare-ordeproblemen.

Overigens is het merkwaardig, dat bij de - terecht - ophef over zinloos geweld op straat al te gemakkelijk voorbij wordt gegaan aan de meest absurde vorm daarvan: het rijden onder invloed van alcohol en andere rijgevaarlijke middelen. Hoewel rijders onder invloed waarschijnlijk zelden de intentie hebben anderen of zichzelf letsel toe te brengen, vallen er in Nederland per jaar, alleen al ten gevolge van alcoholongevallen, ongeveer 235 doden en 2.000 zwaargewonden. De maatschappelijke kosten daarvan belopen een bedrag in de orde van twee miljard gulden per jaar.

Bijlage 1

Enquêteformulier

Onderzoeksgebied:

Inwonertal:

Contactpersoon:

A. *Kunt u globaal aangeven, hoe het politietoezicht op alcoholgebruik in het verkeer zich in 1998 heeft ontwikkeld (ten opzichte van 1997):*

☐ toegenomen met	☐ minder dan 50%
	☐ 50-100%
	☐ meer dan 100%
☐ afgenomen met	☐ minder dan 50%
	☐ 50-100%
☐ gelijk gebleven	

B. *Zijn in 1998 in uw toezichtgebied de volgende soorten alcoholcontrole uitgevoerd:*

1. geplande **aselecte** controles met grotere teams:

- ja, namelijk (aantal)
- nee

2. **aselecte** controles tijdens de surveillance:

- ja, (bijna) dagelijks
- ja, incidenteel
- nee

3. alcoholcontrole **bij ongevallen** :

- ja, systematisch
- ja, incidenteel (alleen bij verdenking)
- nee

WPM-analyse biedt de mogelijkheid niet alleen de samenhang tussen twee variabelen (bijvoorbeeld 'jaar * BAG') te toetsen, maar ook die tussen drie of vier variabelen (bijvoorbeeld 'jaar * geslacht * leeftijd * BAG').

Elke variabele is opgedeeld in een beperkt aantal klassen. Ten behoeve van de analyse worden de klassen steeds in twee groepen onderverdeeld (gedichotomiseerd). Per variabele is het aantal opdelingen gelijk aan het aantal klassen minus 1. De klasse(n) met een positief teken wordt/worden steeds vergeleken met de klasse(n) met een negatief teken. Klassen met de waarde 0 worden niet meer in de analyse betrokken.

Bij een variabele als 'geslacht' (twee klassen) is er slechts één vergelijking mogelijk, namelijk tussen mannen en vrouwen. De 'designmatrix' voor de analyse is dan: 1 -1.

De variabele 'leeftijd' is in vier klassen ingedeeld. De designmatrix bevat drie vergelijkingen. Welke dat zijn, hangt af van de vooraf - al dan niet expliciet - geformuleerde hypothesen. In dit geval is op grond van bevindingen in de rest van Nederland gekozen voor de volgende 'design-matrix':

1	-1	-1	1	(jongeren en ouderen versus de middengroepen)
1	0	0	1	(jongeren versus ouderen)
0	1	-1	0	(de groep van 25-35 jaar versus de groep van 35-50 jaar)

Of er significante verschillen in de BAG-verdeling naar geslacht enzovoort bestaan, blijkt uit de chi-kwadraatwaarde die uit de analyse volgt, in combinatie met het bijbehorende aantal vrijheidsgraden (df).

De bijdrage van de verschillende klassen aan een eventueel significant effect blijkt uit de standaardscore (= Z-waarde) per deelanalyse.

Het is mogelijk, dat uit een analyse volgt dat er in het geheel genomen geen significante verschillen zijn in de BAG-verdeling naar een bepaald kenmerk (bijvoorbeeld geslacht), maar dat er wel sprake is van een significant speciaal effect (bijvoorbeeld: onder de mannen komen verhoudingsgewijs meer zware overtreders voor dan onder de vrouwen).

In het kader van het onderzoek naar het alcoholgebruik van automobilisten in de drie noordelijke provincies is tweezijdig getoetst op 5%-niveau: voor een significant effect moet de χ^2 -waarde groter zijn dan 3.84 bij één vrijheidsgraad; de Z-waarde moet groter zijn dan 1.96.

Bijlage 3

Tabellen 1 t/m 6

- 1a. *Alcoholgebruik naar provincie, in 1997*
- 1b. *Alcoholgebruik naar provincie, in 1998*

- 2a. *Alcoholgebruik naar weekendnacht en gebied, in 1997*
- 2b. *Alcoholgebruik naar weekendnacht en gebied, in 1998*

- 3a. *Alcoholgebruik naar weekendnacht en tijdstip, in 1997*
- 3b. *Alcoholgebruik naar weekendnacht en tijdstip, in 1998*

- 4a. *Alcoholgebruik naar geslacht en leeftijd, in 1997*
- 4b. *Alcoholgebruik naar geslacht en leeftijd, in 1998*

- 5a. *Herkomst van overtredders naar BAG-klasse, in 1997*
- 5b. *Herkomst van overtredders naar BAG-klasse, in 1998*

- 6a. *Herkomst van overtredders naar leeftijd, in 1997*
- 6b. *Herkomst van overtredders naar leeftijd, in 1998*

Provincie	N	Bloedalcoholgehalte (BAG-‰)				
		0,2-0,5	0,5-0,8	0,8-1,3	≥ 1,3	≥ 0,5
Groningen	2.120	3,7%	1,6%	0,6%	0,3%	2,5%
Friesland	1.242	6,7%	2,1%	0,7%	0,5%	3,3%
Drenthe	1.495	3,3%	1,4%	0,8%	0,2%	2,4%
Totaal N-Nederland	4.857	4,7%	1,7%	0,7%	0,4%	2,8%

Tabel 1a. Alcoholgebruik naar provincie, in 1997.

Weekendnacht en gebied	N	Bloedalcoholgehalte (BAG-‰)				
		0,2-0,5	0,5-0,8	0,8-1,3	≥ 1,3	≥ 0,5
<i>Vrijdag</i>						
Stad Groningen	558	5,7%	2,2%	0,9%	0,9%	3,9%
Veendam e.o.	297	3,0%	1,0%	1,0%	0,3%	2,4%
Stadskanaal e.o.	356	2,0%	2,0%	--	0,3%	2,2%
Leeuwarden	300	8,0%	2,7%	0,7%	0,7%	4,0%
Drachten	239	6,7%	1,7%	0,4%	--	2,1%
Dokkum e.o.	136	5,9%	1,5%	--	1,5%	2,9%
Assen	277	3,6%	1,4%	1,1%	0,4%	2,9%
Meppel	224	6,3%	2,2%	1,8%	--	4,0%
Emmen e.o.	204	3,9%	1,0%	1,0%	0,5%	2,5%
Totaal (gewogen)	2.587	5,3%	1,9%	0,7%	0,5%	3,1%
<i>Zaterdag</i>						
Zuidhorn/Leek	430	3,7%	1,9%	0,5%	--	1,8%
Uithuizen e.o.	256	2,7%	1,2%	0,8%	--	2,0%
Delfzijl e.o.	223	3,1%	--	0,4%	--	0,4%
Bolsward e.o.	130	3,8%	3,1%	1,5%	--	4,6%
Sneek	277	8,7%	1,1%	1,1%	0,7%	2,9%
Heerenveen	160	3,8%	3,1%	0,6%	--	3,8%
Coevorden e.o.	245	1,6%	1,2%	0,4%	--	1,6%
Roden e.o.	320	2,2%	1,3%	0,6%	0,3%	2,2%
Hoogeveen e.o.	225	3,1%	1,3%	--	--	1,3%
Totaal (gewogen)	2.270	4,0%	1,6%	0,7%	0,2%	2,4%

Tabel 2a. Alcoholgebruik naar weekendnacht en gebied, in 1997.

Provincie	N	Bloedalcoholgehalte (BAG-‰)				
		0,2-0,5	0,5-0,8	0,8-1,3	≥ 1,3	≥ 0,5
Groningen	2.073	3,3%	1,1%	0,5%	0,3%	1,9%
Friesland	1.654	5,6%	1,8%	1,8%	0,7%	4,3%
Drenthe	1.967	3,5%	1,0%	0,5%	0,2%	1,6%
Totaal N-Nederland	5.694	4,2%	1,3%	1,0%	0,4%	2,7%

Tabel 1b. Alcoholgebruik naar provincie, in 1998.

Weekendnacht en gebied	N	Bloedalcoholgehalte (BAG-‰)				
		0,2-0,5	0,5-0,8	0,8-1,3	≥ 1,3	≥ 0,5
<i>Vrijdag</i>						
Stad Groningen	457	5,7%	1,8%	0,9%	0,7%	3,3%
Veendam e.o.	367	3,0%	1,1%	--	--	1,1%
Stadskanaal e.o.	326	2,8%	0,9%	0,3%	--	1,2%
Leeuwarden	278	7,2%	2,9%	3,6%	0,7%	7,2%
Drachten	284	4,2%	2,1%	1,1%	1,1%	4,2%
Dokkum e.o.	155	6,5%	2,6%	3,2%	--	5,8%
Assen	284	4,2%	2,5%	1,1%	0,4%	3,9%
Meppel	308	5,8%	0,6%	0,6%	0,3%	1,6%
Coevorden e.o.	364	3,3%	1,1%	--	--	1,1%
Totaal (gewogen)	2.789	4,7%	1,7%	1,2%	0,4%	3,3%
<i>Zaterdag</i>						
Zuidhorn/Leek	383	2,1%	1,0%	0,8%	1,0%	2,9%
Uithuizen e.o.	276	4,0%	0,4%	--	--	0,4%
Delfzijl e.o.	264	1,5%	0,8%	0,8%	--	1,5%
Harlingen e.o.	183	3,8%	--	0,5%	--	0,5%
Sneek	456	4,6%	1,3%	1,5%	0,7%	3,5%
Heerenveen	298	7,7%	2,0%	1,3%	1,0%	4,4%
Emmen e.o.	472	2,3%	0,2%	0,4%	--	0,6%
Roden e.o.	288	2,8%	1,4%	0,3%	--	1,7%
Hoogeveen e.o.	251	2,8%	0,4%	0,8%	0,4%	1,6%
Totaal (gewogen)	2.905	3,7%	0,9%	0,8%	0,4%	2,2%

Tabel 2b. Alcoholgebruik naar weekendnacht en gebied, in 1998.

Weekendnacht en tijdstip	N	Bloedalcoholgehalte (BAG-%o)				
		0,2-0,5	0,5-0,8	0,8-1,3	≥ 1,3	≥ 0,5
<i>Vrijdag</i>						
22-24 uur	1.344	4,5%	1,5%	0,1%	0,2%	1,8%
00-02 uur	915	6,6%	2,1%	0,4%	0,3%	2,8%
02-04 uur	328	5,4%	2,7%	4,2%	2,4%	9,2%
Totaal	2.587	5,3%	1,9%	0,7%	0,5%	3,1%
<i>Zaterdag</i>						
22-24 uur	1.098	4,2%	1,2%	0,6%	–	1,8%
00-02 uur	687	4,3%	1,6%	0,5%	0,2%	2,4%
02-04 uur	485	3,3%	2,4%	1,0%	0,5%	3,9%
Totaal	2.270	4,0%	1,6%	0,7%	0,2%	2,4%

Tabel 3a. Alcoholgebruik naar weekendnacht en tijdstip, in 1997.

Geslacht en leeftijd	N	Bloedalcoholgehalte (BAG-%o)				
		0,2-0,5	0,5-0,8	0,8-1,3	≥ 1,3	≥ 0,5
<i>Mannen</i>						
18-24 jaar	740	3,2%	1,4%	0,8%	0,4%	2,6%
25-34 jaar	1.011	5,3%	2,5%	1,2%	1,1%	4,9%
35-49 jaar	1.043	7,1%	2,3%	0,8%	0,2%	3,3%
50 jaar e.o.	724	5,9%	1,9%	0,8%	--	2,6%
Totaal	3.518	5,5%	2,1%	0,9%	0,5%	3,4%
<i>Vrouwen</i>						
18-24 jaar	279	2,4%	--	–	--	--
25-34 jaar	399	1,4%	1,5%	0,2%	--	1,7%
35-49 jaar	443	3,7%	0,7%	0,4%	--	1,1%
50 jaar e.o.	218	3,2%	0,4%	--	0,4%	0,8%
Totaal	1.339	2,6%	0,8%	0,2%	0,1%	1,0%

Tabel 4a. Alcoholgebruik naar geslacht en leeftijd, in 1997.

Weekendnacht en tijdstip	N	Bloedalcoholgehalte (BAG-‰)				
		0,2-0,5	0,5-0,8	0,8-1,3	≥ 1,3	≥ 0,5
<i>Vrijdag</i>						
22-24 uur	1.561	3,8%	1,0%	0,4%	0,1%	1,4%
00-02 uur	847	5,8%	2,7%	1,3%	0,6%	4,6%
02-04 uur	381	6,0%	2,4%	4,0%	1,3%	7,7%
Totaal	2.789	4,7%	1,7%	1,2%	0,4%	3,3%
<i>Zaterdag</i>						
22-24 uur	1.414	3,7%	0,5%	0,9%	0,2%	1,5%
00-02 uur	860	4,1%	0,9%	0,5%	0,7%	2,1%
02-04 uur	631	3,5%	2,0%	1,2%	0,6%	3,7%
Totaal	2.905	3,7%	0,9%	0,8%	0,4%	2,2%

Tabel 3b. Alcoholgebruik naar weekendnacht en tijdstip, in 1998.

Geslacht en leeftijd	N	Bloedalcoholgehalte (BAG-‰)				
		0,2-0,5	0,5-0,8	0,8-1,3	≥ 1,3	≥ 0,5
<i>Mannen</i>						
18-24 jaar	854	3,6%	1,1%	1,2%	0,2%	2,5%
25-34 jaar	1.181	6,1%	2,6%	1,9%	0,9%	5,4%
35-49 jaar	1.057	4,6%	1,8%	1,5%	0,6%	4,0%
50 jaar e.o.	865	4,8%	1,1%	0,3%	0,3%	1,7%
Totaal	3.957	4,9%	1,8%	1,3%	0,5%	3,6%
<i>Vrouwen</i>						
18-24 jaar	358	2,4%	--	--	--	--
25-34 jaar	542	1,3%	0,3%	0,5%	0,2%	1,0%
35-49 jaar	564	4,2%	0,4%	0,5%	0,2%	1,1%
50 jaar e.o.	273	3,0%	0,6%	--	--	0,6%
Totaal	1.737	2,7%	0,3%	0,3%	0,1%	0,8%

Tabel 4b. Alcoholgebruik naar geslacht en leeftijd, in 1998.

BAG-%o	N	Herkomst				
		Horeca	Sportkantine	Bezoek/ feestje	Werk/thuis	Anders/ onbekend
0,7-0,8	24	36%	16%	27%	21%	--
0,8-1,3	34	60%	--	16%	19%	4%
≥ 1,3	17	64%	5%	9%	23%	--
Totaal	75	53%	6%	18%	21%	2%

Tabel 5a. *Herkomst van overtreders naar BAG-klasse, in 1997.*

Leeftijd	N	Herkomst				
		Horeca	Sportkantine	Bezoek/ feestje	Werk/thuis	Anders/ onbekend
18-24 jr	13	76%	--	7%	17%	--
25-34 jr	31	50%	12%	18%	21%	--
35-49 jr	19	55%	4%	13%	19%	8%
50 jr e.o.	12	33%	--	39%	28%	--
Totaal	75	53%	6%	18%	21%	2%

Tabel 6a. *Herkomst van overtreders naar leeftijd, in 1997.*

BAG-%o	N	Herkomst				
		Horeca	Sportkantine	Bezoek/ feestje	Werk/thuis	Anders/ onbekend
0,7-0,8	18	30%	5%	31%	34%	--
0,8-1,3	56	44%	4%	22%	18%	13%
≥ 1,3	23	71%	--	4%	25%	--
Totaal	97	48%	3%	19%	23%	7%

Tabel 5b. *Herkomst van overtreeders naar BAG-klasse, in 1998.*

Leeftijd	N	Herkomst				
		Horeca	Sportkantine	Bezoek/ feestje	Werk/thuis	Anders/ onbekend
18-24 jr	15	37%	--	20%	26%	17%
25-34 jr	41	57%	--	20%	19%	5%
35-49 jr	34	45%	9%	19%	20%	8%
50 jr e.o.	7	40%	--	11%	48%	--
Totaal	97	48%	3%	19%	23%	7%

Tabel 6b. *Herkomst van overtreeders naar leeftijd, in 1998.*